

Imepärane muistendi-maailm

Eda Kalmre 60. sünnipäevale pühendatud konverents
21. septembril 2018 Tartus, Eesti Kirjandusmuuseumi saalis

Teesid

Kava/Sisu

- 13.00 **Mare Kõiva:** *Legendide transversaalsed aspektid*
- 13.30 **Mall Hiimäe:** *Meie ufopärimuse tunnusjooned*
- 14.00 **Rita Repšienė:** *Sacred Past in Controversial Future: Legendary Memory as Contemporary Communication*
- 14.30 muusikaline vahepala: Rudanovski & Kill
- 15.00 kohvipaus
- 15.30 **Risto Järv:** *Lilla Daami puudutus*
- 16.00 **Ülo Valk:** *Õudselt naljakad jutud: usundilise muistendi ja huumori suhetest*
- 16.30 Eda Kalmre: raamatuesitlus „What a Wonderful World of Legends. Articles on rumours and legends“ (ELM Scholarly Press, Tartu 2018)
- 17.00 õnnitlemine

Elektroniline väljaanne: võrguväljaanne: pdf ISBN 978-9949-9729-6-8 (pdf)

Eesti Kirjandusmuuseumi Folkloristika Osakond
Akadeemiline Rahvaluule Selts
Eesti Uuringute Tippkeskus (CEES)
Tartu 2018

Legendide transversaalsed aspektid

Mare Kõiva

Eesti Kirjandusmuuseum, folkloristika osakond

mare@folklore.ee

Vaatlen ettekandes ca viie Ello Sääritsa (end Kirss, 1914-2005) poolt jäädvustatud loo põhjal V. Labrie (1999, 2018) ja M.-L. Ryani (2003) kognitiivse kaardistamise metoodika võimalusi. Lisaks vaatlen teatud transversaalseid aspekte, mis neis lugudes ilmnevad. Kaardistamine aitab jälgida tegelaste teekonda, tegevuspaika ja sõnumeid, mis saadavad täiskasvanud jututegelast tema teekonnal. Ettekanne on pühendatud Eda Kalmrele, kes alustas oma teadlasteed muinasjutukäsitlusega.

Kirjandus

Labrie, V. 1999. Going Through Hard Times: A Topological Exploration of a Folk Tale Corpus from Quebec and Acadie. *Fabula*, No. 40, pp. 50-73.

Labrie, V. 2018. Activism. Folktales and Social Justice: When Marvelous Tales from the Oral Tradition Help Rethink and Stir the Present from the Margins. - *The Routledge Companion to Media and Fairy-Tale Cultures: Constructing Fairy-Tale Media Forms*. Edited by P. Greenhill, J. T. Rudy, N. Hamer, L. Bosc. Oxford: Routledge, pp. 93-103.

Ryan, M.-L. 2003. Cognitive Maps and the Construction of Narrative Space - Narrative Theory and Cognitive Science. Edited by D. Herman. Stanford, CA: Publications of the Center for the Study of Language and Information, pp. 214-242.

Meie ufopärimuse tunnusjooned

Mall Hiimäe

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv

mall.hiimae@folklore.ee

UFO (Unindefinitied Flying Object) on rahvusvaheliselt kasutatav kokkuleppeline mõiste, mis koondab endasse kujutluse nii ufo materiaalsest kui immateriaalsest olekust. Eesti nüüdisaja folkloori ufoilmingute varasemad nimetused sputnik, lendav taldrik, kosmoselaev viitavad kuulumisele kosmoselendude ajastu leksikasse ning osutuvad fenomeni füüsilisele olekule. Algsed määratlused taandusid peagi, esile tulid irratsionaalset olekut märkivad nimetused tulekera, tulesaba, valguskera, tuluke jts. Välja arvatud Muhumaa konkreetse püsikohaga Rässa lõkits, jõudsid ufod meie folkloristide huvifääri alles seoses Eesti taasiseseisvumisega. Pärimusteadetes tuleb korduvalt ette mööndust, et "vene ajal ei tohtinud nendest ufodest rääkida"; "valitsus teab tõde" jts.

Meie ufopärimuse vaatluseks annavad võimaluse tänapäeva folkloori kogumisaktsioonid. Juba mõnda aega on Eesti Rahvaluule Arhiivi kohapärimuse töörühm ufoinfot kogunud enam kui ühe projekti raames, samuti laekus materjali koolipärimuse kogumisaktsiooni tulemusel. Seni kogutust enam kui saja teksti võrdlemisel võib väita, et "Eesti õigekeelsussõnaraamatu" (2013) ufomäärang "lendav taldrik, seletamatu lendobjekt" on nüüdseks ajale jalgu jäänud. Huvitav on nentida, et ufonarratiivi pealiiniks on justnimelt seletamatu seletamine, kusjuures kesk- ja vanemaalised interpreteerivad kogetud üleloomulikke elamusi ebalevalt ufo-võtmes, koolinoored aga konstateerivad maavälise elu ja tulnukate olemasolu pigem rahuliku iseenesestmõistetavusega.

Kõige tüüpilisem ufointsidendi tunnus on irratsionaalne valgusefekt (õhus kulgev helendus, tulekuma vms), enamasti kogetud hämaruses või pimedas; värvispektri põhivärvidele lisanduvad hõbedane ja hall. Auditivse tajumuse, samuti lõhna- ja maitse-elamuse juhtumeid tuleb ette märksa harvemini. Täheldatud on ka ufode maandumisjälgi ja -kohti. Memoraaatides isiklikest kohtumistest tulnukatega pälvib tähelepanu jutustajate keskendumine tegevustiku detailidele – märk läbielatu taasmõjust kogejale.

Kirjandus

Eesti õigekeelsussõnaraamat. Eesti Keele Instituut. Toim. M. Raadik, Koost. T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2013.

Sacred Past in Controversial Future: Legendary Memory as Contemporary Communication

Rita Repsiene

Vilnius University, Faculty of Communication, Assoc. Prof.

r.repsiene@gmail.com

A narrative heritage in a modern world sometimes reminds the faded land of the past, which like a fierce illusion reveals the excitement and skills of our past. Cultural memory as a paradigm of the present testifies the realities of small countries. The great past, the national myths and the dangers of globalism; the challenges of European integration, mythic visions of future and a wonderful world of legends as possibility to survive the extraordinary history, to touch the universe and to feel your addiction to secrets, mysterious stories and the world of legends.

A national foundation of memory as beliefs, legends, myths and histories obeyed by modern communication – with the help of creative identity, critical thinking, humor or fabula obscura – spread a positive message or to provoke beyond the limits of tradition. Saving memory in modern forms means creating new legends, to build bridges from the past to the future – finding new meanings and opportunities in a survival.

Lilla Daami puudutus

Risto Järv

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv

risto.jarv@folklore.ee

Eesti Kirjandusmuuseumi Lillat Daami on viimastel aastakümnetel sageli tutvustatud kui Tartu kuulsaimat kummitust. Aastakümneid käibinud kogukondlikust muistendist, mille kandjaks on olnud „küllaltki väike ja eriline kogukond“ (Kalmre 2000: 65), on tänaseks saanud asutuse esindusnarratiiv, mille abil Kirjandusmuuseumi tutvustamiseks hingi ligi meelitatakse. Lilla Daami ebamaist puudutust on siinses majas tunnetanud nii mõnedki, vaimolendile kohaselt on aga daami ennast puudutada jätkuvalt võimatu – nagu see oli juba 1936. aastal (vrd esimene meediakajastus *Vaba Maa* 1936: 8).

Ettekande tarvis intervjuueerisin nelja Lilla Daami vahendajat, kes on olnud selles rollis viimase paarikümne aasta jooksul ja juhtinud avalikkusele mõeldud maja tutvustavaid ringkäike. Vaatlen, mida erinevad rollitäitjad on neil ekskursioonidel oluliseks pidanud ning Lillaks Daamiks kehastununa kogenud.

Kirjandus

Kalmre, E. 2000. Lilla Daam. Kogukonna usundiline muistend kui homogeenne tervik. *Mäetagused*, nr13, lk 63–98.

Vaba Maa 1936 = E.R.A. blond kummitus. *Vaba Maa*, nr 27 (5240), lk 8.

Õudselt naljakad jutud: usundilise muistendi ja huumori suhetest

Ülo Valk

Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

ulo.valk@ut.ee

Usundilise muistendi elutunnetusele on iseloomulik maailma tajumine mitmekihilisena – maise tegelikkuse tagant aimub üleloomulik teisipoolsus, mis aegajalt ootamatult ja jõuliselt inimellu sekkub. Linda Dégh on kirjeldanud muistendit kui žanri, mis väljendab müstilist transtsendentaalsust – erinevalt naljandist, milles avaldub ratsionaalne mõtlemine. Ometi on ta näidanud, kuidas need pealtnäha vastandlikud žanrid elavas esituses tihti külgnevad. Mall Hiemäe on kirjutanud pajatuste esiletõusust rahvausundilise maailmapildi taandumisel, kui „ebausk“ hakkab kogukonnas naeruväärseks muutuma. Eda Kalmre on osutanud vaimu- ja kummitusjuttude meelelahutuslikule funktsioonile kohvilauahuumorina. Laste õudusjutud ning linnalood kui usundilise muistendi lähikäsitlused on samuti tihedalt seotud huumori ning koomikaga. Ka ATU kataloogis nummerdatud klassikalistes naljandites (näit „Rõivaidpidi kinnijäämine surnuaial“ (ATU 1676B)) naerdakse välja ebausklikku rumalust.

Ettekandes küsitakse, miks usundiline jutt seostub huumoriga ja miks kuulajaskond reageerib üleloomulikele teemadele tihti naeruga. Huumoriteooriates esile toodud inkongruentsus, pealtnäha kokkusobimatute plaanide varjatud ühtsus ilmneb selgelt anekdootides, aga eksistentsiaalsel tasandil ka muistendites. Võibolla tulekski siit otsida põhjusi, miks tunnetuslikult sedavõrd erinevad žanrid omavahel tõmbuvad ja vastastikku toimivad.